

Проблемні питання реалізації конституційних прав внутрішньо переміщених осіб в Україні

Е. М. Бовкун,
*аспірант відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

У результаті окупації Автономної Республіки Крим, збройного конфлікту на території Донецької та Луганської областей наша держава стикнулася із новим явищем – масовим внутрішнім переміщенням населення.

Внутрішньо переміщені особи є найбільш вразливою категорією осіб, оскільки їм довелося залишити місця їх постійного проживання або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. При цьому внаслідок воєнної агресії Російської Федерації велика кількість внутрішньо переміщених осіб знаходяться в стані постійного стресу. До цих проблем додаються труднощі, пов'язані з переїздом, відсутністю власного житла, роботи, звичного кола спілкування тощо.

За останні роки українська влада проводить політику щодо стабілізації ситуації в Україні, у тому числі щодо гарантування забезпечення та реалізації конституційних прав внутрішньо переміщених осіб, шляхом прийняття низки нормативно-правових актів. Однак вказана політика щодо забезпечення реалізації конституційних прав внутрішньо переміщених осіб є малоефективною та потребує удосконалення, оскільки більшість із здійснених або наразі здійснюваних кроків не є, на жаль, достатньо ефективними або взагалі суперечать Конституції України та міжнародним правовим нормам.

Положення Конституції України містять перелік прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, які є соціально значущими, як для окремої людини, так і в цілому для суспільства та держави, і як наслідок, покликані забезпечувати належні умови їх існування. Відтак до кола прав внутрішньо переміщених осіб слід віднести, зокрема, право на життя, право на свободу та особисту недоторканність, свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію

України, право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, право приватної власності, право на підприємницьку діяльність, право на житло, право на працю та інші.

Проблема реалізації конституційних прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є багатогранною. У 2014 році в Україні з метою встановлення гарантій дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII. Вказаний нормативно правовий акт закріпив гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, механізм обліку внутрішньо переміщених осіб та механізм забезпечення конституційних прав внутрішньо переміщених осіб.

Однак навіть після прийняття вищевказаного закону та інших нормативно-правових актів щодо врегулювання питання реалізації конституційних прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб, проблема ефективної та належної реалізації внутрішньо переміщеними особами своїх конституційних прав залишилась невирішеною.

Так, незрозумілість процедур перевірки місць проживання та припинення або відмова у нарахуванні соціальних виплат залишаються головними проблемами внутрішньо переміщених осіб в Україні. При цьому, не менш важливими для внутрішньо переміщених осіб є питання працевлаштування та пошуку житла в контексті дискримінаційного відношення місцевого населення до переселенців.

Актуальними залишаються перешкоди для забезпечення засобами реабілітації, медичного призначення, у тому числі, спеціальним харчуванням, що компенсується здебільшого за рахунок місцевих бюджетів та не враховує частку внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю.

У 2017 році питання забезпечення доступу до освітніх послуг для внутрішньо переміщених осіб було частково врегульовано. Так, для дітей, які є внутрішньо переміщеними особами були виділені додаткові місця у дитячих садках та загальноосвітніх навчальних закладах; було переміщено 18 вищих навчальних закладів з Криму, непідконтрольних територій Донецької та Луганської областей; врегульовано деякі питання забезпечення їх діяльності на законодавчому рівні; запроваджено спрощений порядок вступної кампанії; розроблений більш гнучкий механізм підтвердження кваліфікацій, освітнього рівня та переведення студентів з вищих навчальних закладів на окупованій території України; створені умови для отримання соціальної стипендії.

У статті 38 Конституції України зазначається, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнсько-

му та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Близько 4,5% електорату є внутрішньо переміщеними особами. При цьому вони не завжди мають можливість повноцінно реалізувати свої політичні права та голосувати на місцевих та загальнодержавних виборах. Це свідчить про порушення принципу недискримінації щодо забезпечення рівності прав, свобод і можливостей, у тому числі уповільнює процес інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Значна частина внутрішньо переміщених осіб покинули свої домівки та вже мають інше місце постійного проживання тобто знаходяться в підпорядкуванні інших громад.

21 липня 2019 року відбудуться позачергові вибори до Верховної Ради України. Тому питання повноцінної реалізації внутрішньо переміщеними особами своїх політичних прав, в умовах сьогодення, стає більш актуальним.

Відтак ця категорія виборців повинна мати можливість впливати на обрання депутатів місцевих рад за місцем свого фактичного проживання шляхом голосування.

У Постанові Верховної Ради України від 31 березня 2016 року «Про рекомендації парламентських слухань «Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України та на тимчасово неконтрольованій території в зоні проведення антитерористичної операції» міститься рекомендація про необхідність розробки механізму реалізації політичних прав внутрішньо переміщеними особами, що приведе національне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів в сферах виборчого процесу та політики щодо внутрішньо переміщених осіб.

Однак, незважаючи на наявність вищевказаних рекомендацій, за три роки жодних позитивних змін в сфері захисту політичних прав внутрішньо переміщених осіб не відбулось.

Таким чином, механізм забезпечення та реалізації конституційних прав внутрішньо переміщених осіб в Україні є неефективним та потребує удосконалення. Відновлення конституційного ладу України на тимчасово окупованих територіях є тривалим і надзвичайно складним процесом, який передбачає застосування різних правових, політичних, дипломатичних, економічних та соціальних механізмів. Оскільки внутрішнє переміщення є новим для України явищем, то політика держави щодо внутрішньо переміщених осіб не може бути реалізована без нових державних інституцій, діяльність яких була б спрямована на вирішення конкретних завдань із забезпечення прав та свобод цієї категорії громадян.